Bat. Gen.
XXVI
9523

Een onvermoeid strijder voor de belangen van den Inlander

tevens

bijdrage tot de kennis der in de laatste tien jaren gevolgde koloniale politiek met betrekking tot de welvaart der Inlandsche bevolking in Oost-Indië

door

W. S.

'S-GRAVENHAGE — M. M. COUVÉE — 1903

Dipindai dengan CamScanner

Een onvermoeid strijder voor de belangen van den Inlander

tevens

bijdrage tot de kennis der in de laatste tien jaren gevolgde koloniale politiek met betrekking tot de welvaart der Inlandsche bevolking in Oost-Indië

door

W. S.

'S-GRAVENHAGE — M. M. COUVÉE — 1903

Dipindai dengan CamScanner

Een onvermoeid strijder voor de belangen van den Inlander

tevens

bijdrage tot de kennis der in de laatste tien jaren gevolgde koloniale politiek met betrekking tot de welvaart der Inlandsche bevolking in Oost-Indië

door

W. S.

'S-GRAVENHAGE — M. M. COUVÉE — 1903

Dipindai dengan CamScanner

Rx. 363.72
1

PERPUSTAKAAN NASIONAL RI.
Tanggal : 9 Mei 2012
No. Induk : 42100/PN-MUSEUM/'12
BIB - ID : 1129760
0000388572 9
Beli / Hadiah : Ex. Museum

Dipindai dengan CamScanner

INLEIDING.

De lezing in de Hollandsche Revue van Augustus 1903 van een artikel gewijd aan den heer Cremer, Kamerlid, Oud-Minister van Koloniën, waarin deze wordt afgeschilderd als een groot man, groot vooral als beschermer van de particuliere industrie, als ziel van de Hollandsche ondernemingsgeest in onze koloniën, bracht mij op het denkbeeld een artikel te schrijven over den Oost-Indischen hoofdambtenaar F. Fokkens, wiens strijd voor de belangen der Inlandsche bevolking in daad, woord en geschrift ik steeds met de meeste belangstelling gevolgd heb, en die, in verband met dat streven, als kampioen voor die bevolking voorzeker een man van niet minder beteekenis is te noemen, zooals kan blijken uit de volgende bladzijden, die tevens een blik geven op de in de laatste tien jaren gevolgde koloniale politiek met betrekking tot de welvaart van den Javaan.

De talrijke geschriften van den heer Fokkens, zijne lezingen in het „Indisch Genootschap" en in „Moeder-

land en Koloniën" te 's-Gravenhage, in de „Indologische Vereeniging" te Leiden en in het „Koloniaal Museum" te Haarlem, interviews, die ik gehad heb met personen, die hem als ambtenaar hoog schatten, zoomede mijne bekendheid met verschillende Indische ambtenaren, hebben mij in staat gesteld deze schets naar waarheid te leveren.

Dipindai dengan CamScanner

Wijlen de kundige redacteur van de „Economist", Mr. baron Quarles van Ufford, gaf hem den eeretitel van „Javanenvriend". [1])

Aanvankelijk als ambtenaar ter beschikking ter Algemeene Secretarie te Batavia werkzaam en daar promotie kunnende maken, verkoos de heer Fokkens de betrekking van ambtenaar bij het Binnenlandsch Bestuur (adspirant-controleur), omdat hij daarvoor roeping gevoelde en haar, zooals hij in Februari jl. in eene lezing, te Leiden voor de kandidaat-Indische ambtenaren gehouden, breedvoerig uiteenzette, de schoonste en gewichtigste vond, die een ambtenaar in Indië kan bekleeden, wijl zij hem reeds op jeugdigen leeftijd de gelegenheid geeft om waarlijk mensch te zijn, hem de macht verleent om goed te doen in de meest verheven beteekenis van het woord, n.l. om den zwakkere te beschermen tegen den sterkere, den minder ontwikkelden Inlander tegen den vreemden Oosterling en den vaak baatzuchtigen Europeaan.

Reeds als jong controleur deed hij zich in die richting kennen, door de Inlandsche bevolking zijner afdeeling in bescherming te nemen tegen de destijds machtige *suikerfabrikanten*. Over het water, de levens-

---

[1]) October-aflevering 1900 „Economist", blz. 753.

ader van den Inlandschen landbouw, werd destijds door dezen vrijelijk beschikt, niet alleen om de suikerrietvelden te irrigeeren, maar ook om de molens te drijven. Velen hadden nog niet het voorbeeld gevolgd hunner collega's om den stoom als drijfkracht te benutten en gebruikten nog steeds het goedkoopere waterrad, hoeveel nadeel zij der bevolking daarmede ook toebrachten, vooral in droge jaren, wanneer water voor haar meer dan anders een levenskwestie was. Nagenoeg al het aanwezige water was dan voor de fabrieksleidingen en met strenge straffen werden de landbouwers bedreigd, die daarvan durfden aftappen ten behoeve hunner uitgedroogde velden.

Tijdens een buitengewoon droog jaar, toen de rijstoogst mislukt was en hongersnood alleen door het spoedig planten van „polowidjo" kon bezworen worden en er voor herhaald vertoogen en schrijven geen tijd was, maar er in het belang der bevolking dadelijk moest gehandeld worden, overtrad de heer F., die toen sedert kort het bestuur over een bergafdeeling, vanwaar de suikerfabrikanten in de vlakte hun water kregen, had aanvaard, op eigen verantwoording het verbod, liet de fabrieksleiding gedeeltelijk opdammen en gaf der bevolking een deel van het water, dat haar voor gebrek moest behoeden. Niettegenstaande hevig protest van de zijde der ondernemers, won hij de partij, dank vooral den steun van den toenmaligen hoofdinspecteur van cultures; een regeling kwam daaruit tot stand, waarbij om beurten het water mocht gebruikt worden, door den fabrikant 's nachts, door de bevolking over dag.

Dipindai dengan CamScanner

De bevolking kon nu „polowidjo" planten en bleef voor hongersnood bewaard.

Toen er sprake was van het voor schuld verkoopen der uitgestrekte *Pamanoekan- en Tjiasemlanden* (300000 bouws met eene bevolking van 150,000 zielen), waarbij groote kans bestond dat zij in handen zouden komen van Vreemde Oosterlingen, hetgeen, naar de meening van den heer F., der bevolking een niet te overzien leed zou hebben kunnen berokkenen, vroeg hij verlof die landen te mogen bereizen en doorkruisen om in staat te zijn de waarde ervan te taxeeren, ten einde te kunnen overwegen of aankoop door het *Gouvernement* met voordeel zou kunnen geschieden, waarmede het genoemde gevaar zou zijn afgewend.

Als resultaat zijner onderzoekingen diende hij een uitgewerkte nota in, waarin de uitgaven voorkwamen, die noodig zouden zijn, wanneer de landen onder het Gouvernement zouden zijn gekomen, zoo mede de inkomsten, die dan mochten verwacht worden. Het eindcijfer gaf een aanzienlijke winst aan bij een koopsom waarvoor de landen te krijgen waren.

Gouverneur-Generaal van Rees was zeer met de nota ingenomen en zond haar met een gunstig advies naar Holland. De toenmalige minister durfde echter niet het voorstel te doen voor een dergelijke zaak een leening aan te gaan en legde de nota onder het loodje, waarmede de kans om het grootste particuliere land voor een betrekkelijk geringe som door den Staat te kunnen aankoopen vermoedelijk voor altijd verloren ging.

Gelukkig werd de vrees, dat de Pamanoekan- en

Tjiasemlanden in handen zouden komen van Vreemde Oosterlingen, niet bewaarheid. Zij kwamen aan de voornaamste hypotheekhoudster, de N.-I. Handelsbank, die ze verder zelf exploiteerde.

In den treurigen toestand in het algemeen, waarin de Inlandsche bevolking op de meeste *particuliere landerijen* verkeerde, poogde de heer F. verandering te brengen door in eene brochure [1]) het volle licht daarop te laten schijnen en de noodzakelijkheid te betoogen die landerijen, welke allengs geworden waren Staatjes in den Staat, te doen verdwijnen door aankoop of onteigening, geheel of gedeeltelijk (n.l. alleen de gronden en de landheerlijke rechten), dan wel door herziening van het Reglement op de particuliere landerijen bewesten de Tjimanoek van 1836, gepaard met verbetering der contrôle van Gouvernementswege, alles met behoorlijke schadeloosstelling aan de landheeren voor elke verkorting hunner rechten, die het gevolg van een en ander zou kunnen zijn, en met bepaling der hoegrootheid dier schadeloosstelling door een commissie, bestaande uit landeigenaren en ambtenaren.

Hij wees er op hoe die talrijke Staatjes in den Staat vaak zoovele belemmeringen zijn voor de algemeene toepassing van ons koloniaal beleid, hoe vele bepalingen, in het belang van den Inlander in het leven geroepen, voor de bevolking dier landerijen een

---

[1]) Herziening van het Reglement op de particuliere landerijen bewesten de Tjimanoek, door F. Fokkens, inspecteur van cultures, Batavia, van Dorp en C°., 1890.

doode letter bleven. Waar een tiental jaren tevoren de pantjen — en andere bijzondere heerendiensten in de Gouvernementslanden op Java waren afgeschaft, had men ze op de particuliere landerijen laten bestaan. Aldus, alles latende zooals het is, zal men, betoogde de heer F., na jaren, wanneer alle heerendiensten op Java zullen zijn afgeschaft, het verschijnsel hebben, dat die diensten er alleen bestaan op de particuliere landerijen ten bate van de landheeren, terwijl het Gouvernement ze niet meer vordert, omdat het eischen van onbetaalden arbeid niet meer past in het kader der nieuwere koloniale staatkunde. Wat de Regeering dan zelf niet meer ten aanzien der Inlandsche bevolking zal vermeenen te mogen doen, zal dan geoorloofd zijn aan vreemde Oosterlingen, want van de 345 particuliere landerijen zijn er 280 in handen van Chineezen en Arabieren.

Op deze waarschuwing werd weinig acht geslagen. De heerendiensten werden op Java in de Gouvernementslanden meer en meer ingekrompen en over een jaar zullen zij grootendeels tot het verledene behooren en — zooals de heer F. voorspeld heeft — zal men dan het verschijnsel kunnen waarnemen, dat bijna uitsluitend Vreemde Oosterlingen, wier rasgenooten de pachten zijn afgenomen om de bevolking voor vexatiën te vrijwaren en die in hunne beweging in de binnenlanden scherp gecontroleerd, vaak belemmerd worden om de desabewoners te behoeden voor uitzuiging, het recht hebben 52 onbetaalde dagdiensten 's jaars van iederen Inlandschen opgezetene te vorderen en ook in andere opzichten groote macht over de bevolking uit te

oefenen, zonder dat voor haar overal voldoende waarborgen zijn gesteld voor bescherming tegen willekeur.

De opdrijving der *landrente* met honderd en meer percent door toepassing van het systeem van den toenmaligen hoofdinspecteur van cultures, Dr. Sollewijn Gelpke, deed controleur F. opnieuw in de bres springen voor de Inlandsche bevolking.

In minder welvarende afdeelingen zooals de zijne, beteekende die opdrijving „het verarmen van de bevolking".

Zijne vertoogen tegenover den hoofdinspecteur leidden tot geen resultaat. Zij werden hooghartig en ironisch beantwoord. De chef van den heer F. was daarbij niet de man om zich tegenover dien machtigen landrenteleider te verzetten.

Gelukkig werd hij vervangen en droeg de nieuwe resident den heer F. op, naar aanleiding van een schrijven van den directeur van het Binnenlandsch Bestuur, een nota over het Gelpke-systeem voor hem samen te stellen.

De heer F. zette in die nota het verkeerde en onbillijke van het stelsel uiteen en toonde aan welke heillooze gevolgen de toepassing in streken, zooals die zijner afdeeling, voor de Inlandsche bevolking zou hebben. De resident, alhoewel geen oogenblik aan de juistheid van het door den heer F. betoogde twijfelende, aarzelde de nota te onderteekenen. Hij deed dit eerst op verzekering van den heer F., dat deze zich niet langer verantwoordelijk wilde stellen voor de rustige rust in zijne afdeeling, wanneer daar het stelsel overeenkomstig den wensch van den hoofdinspecteur zou worden toegepast.

Dipindai dengan CamScanner

Van de nota bespeurde de heer F. echter geen ander effect dan een bedreiging van ontslag aan zijn adres door den hoofdinspecteur, zoo hij doorging met zich tegen diens wil te verzetten.

Begrijpende langs officieelen weg niet verder te kunnen komen, koos hij een andere, n.l. het schrijven van een met een pseudoniem onderteekend artikel in een der Bataviaasche bladen, waarin hij de fouten van het systeem aantoonde en ernstig waarschuwde voor de gevolgen van het doordrijven van zulk een vicieus stelsel.

Dit had meer succes. Van Regeeringswege ontving de hoofdredacteur van het blad een schrijven met verzoek den naam te willen noemen van den inzender van het artikel. De Gouverneur-Generaal had dit gelezen en de waarheid, die er uit doorstraalde, had Zijne Excellentie gefrappeerd. Aan de hand van den auteur wilde de landvoogd die waarheid verder onderzoeken, waarom hij wenschte te weten wie deze was.

Alhoewel de hoofdredacteur den heer F. ernstig afraadde aan het verzoek te voldoen, omdat hij meende dat de Regeering alleen tot doel had te weten te komen of de schrijver een ambtenaar was en dezen er dan voor te straffen, meende de heer F. dat, nu hij in het belang der Inlandsche bevolking *a* gezegd had, hij in haar belang ook *b* moest zeggen. Alle genomen moeite zou anders tevergeefs geweest zijn, en het opdrijven der landrente zou verder ongestoord plaats hebben. Hij noemde daarom zijn naam, waarop hij werd uitgenoodigd te *Buitenzorg* te komen.

Met veel moeilijkheden had hij nu te kampen; de tegenpartij was sterk, had vele machtige vrienden,

Dipindai dengan CamScanner

terwijl *hij* vrij wel alleen stond. Het gelukte hem echter ten slotte de Regeering te overtuigen, waarvan het gevolg was een circulaire aan de hoofden van Gewestelijk Bestuur, welke hen machtigde om naar *hunne* inzichten van het nieuwe systeem af te wijken en de aanslag in de landrente waar noodig te verlagen. De hoofdinspecteur mocht zich verder niet meer met de zaak bemoeien, terwijl zijne reizen werden stop gesteld, waarna men hem spoedig met buitenlandsch verlof zag gaan.

Zijne vrienden hebben dit den heer F. later wel ingepeperd, maar op dat oogenblik had hij het voor de bevolking gewonnen. *Zij was voor veel armoede bewaard gebleven.*

De beste gelegenheid om in het belang van den Javaan veel te doen, verkreeg de heer F. toen hij in 1888 benoemd werd tot inspecteur van cultures en hem de leiding werd opgedragen van het onderzoek naar de *verplichte diensten der Inlandsche bevolking.*

Hoe dit onderzoek een zegen is geweest voor die bevolking, het haar een besparing aanbracht van millioenen en millioenen dagdiensten, haar voor den vervolge vrijwaarde voor tal van ingeslopen misbruiken en vexaties, is door hem breedvoerig uiteengezet in een omvangrijk werk: „Eindresumé van het onderzoek naar de verplichte diensten der Inlandsche bevolking op Java en Madoera", hetwelk eenige maanden geleden bij de Landsdrukkerij te 's-Gravenhage het licht zag.

Dat werk leert ons tevens hoe de goede bedoelingen ten aanzien der Inlandsche bevolking, welke bij het

heerendienstonderzoek voorzaten en in den een of anderen vorm reeds gedeeltelijk waren belichaamd, door een volgende Regeering werden te niet gedaan.

Aan de door den heer F. als leider van dat onderzoek geprovoceerde koninklijke machtiging om de opbrengst van het hoofdgeld te besteden ten bate der heerendienstplichtigen in het gewest waar het is opgebracht, hetwelk hij gedaan had om een einde te maken aan de sedert tal van jaren *onrechtmatige naasting* door de Regeering van een millioenen bedragend overschot, een naasting geheel in strijd met de belofte vroeger officieel der bevolking gedaan, dat al het hoofdgeld gewestelijk ten haren voordeele zou worden besteed, werd niet de hand gehouden. Het excedent van het hoofdgeld werd weder in een algemeene kas gedaan en voor allerlei doeleinden gebruikt, o. a. om koffie te planten, terwijl ten slotte het karakter van equivalent geheel aan het hoofdgeld werd ontnomen door dit tot een gewone belasting te verklaren.

Was in 1891 op voorstel van den leider van het heerendienstonderzoek door de Indische Regeering het beginsel aangenomen om ter verlichting van den druk der heerendiensten in den vervolge bij nieuw te maken bevloeiingswerken de primaire en secundaire leidingen in vrijen arbeid aan te leggen, in 1894 kwam Zij er weder van terug en bepaalde dat voortaan ook bij het tot stand brengen van de prise d'eau en de hoofdleidingen zooveel mogelijk van den kosteloozen arbeid van heerendienstplichtigen behoorde te worden gebruik gemaakt.

Nog meer dan door het onderzoek naar de ver-

plichte diensten der Inlandsche bevolking verkreeg de heer F. gelegenheid om voor de belangen van den Javaan op te komen door het onderzoek naar den *economischen toestand der vreemde Oosterlingen, speciaal met betrekking tot de welvaart der Inlandsche bevolking*, waarvan hem eveneens de leiding werd opgedragen toen het eerstbedoelde onderzoek was afgeloopen (1893).

In een tweetal lezingen, in Februari 1896 en Februari 1897 in het Indisch Genootschap te 's-Gravenhage gehouden, getiteld: „*Inlandsch landbouwcrediet op Java*" en „*Afschaffing van pachten op Java en Madoera en in verband daarmede verscherping van het toezicht op de beweging der vreemde Oosterlingen*", deed hij ons in hoofdzaak den inhoud van zijn rapport omtrent bedoeld onderzoek en van zijne daarop berustende gedane voorstellen kennen.

Dat beide van veel gewicht waren, bewees de groote belangstelling, die de lezingen in de Pers en in de Tweede Kamer verwekten.

Het onderzoek had duidelijk aan het licht gebracht dat de welvaart van de Inlandsche bevolking op Java allesbehalve rooskleurig, dat zij sterk achteruitgaande was, voornamelijk ten gevolge van den *woeker*.

Met verrassing, zeide de heer F. in zijn eerstgenoemde lezing, lazen vele oningewijden eenige jaren geleden in eene brochure van wijlen den heer Jonkers: *Het eldorado der koffiekultuur*, dat in het rijke Malang, de streek waar de gouvernementskoffiekultuur, om niet te spreken van de particuliere industrie, jaarlijks millioenen onder de Inlandsche bevolking bracht, die bevolking er voor

een groot deel niet alleen niet welvarend was, maar in sommige tijden van het jaar bepaald armoede had te verduren.

Menigeen schudde het hoofd, dacht aan overdrijving en toch — het was de zuivere waarheid, een waarheid, die helaas ook elders op Java valt op te merken. Reist men over het schoone eiland, komt men daarbij veelvuldig in de desa, houdt onderzoekingen, die diep doordringen in de Inlandsche huishouding, zooals door mij in de laatste zes jaren geleid werden, dan staat men verbaasd over de betrekkelijk weinige welvaart, die men aantreft, zelfs in de onmiddellijke nabijheid van bronnen, die jaarlijks schatten afwerpen. In rijke padiestreken, tijdens mooie oogstjaren bij goede rijstprijzen denkt men aan welvaart en bespeurt vaak dat de bevolking moeite heeft om de zoogenaamde schrale maanden door te komen — bij een enkel jaar misgewas ontwaart men gebrek en ziet men een groot deel der landbouwers gedurende de maanden December en Januari hun bestaan voortslepen door „gadoeng" uit de bosschen te nuttigen als voedsel.

Wat is de oorzaak van dergelijke verschijnselen, die wijzen op een ongezonden toestand?

Die oorzaak is de *schuldenlast*, waaronder zoovele landbouwers gebukt gaan en waarvan zij zich niet kunnen bevrijden.

Twee redenen hebben tot dien schuldenlast geleid, n.l.:

1°. dat de Javaan niet spaart, zich geen kapitaal vormt.

2°. dat, waar de Inlander geld noodig heeft, hij dit slechts tegen woekerrenten kan verkrijgen.

De Javaan spaart niet, zal men zeggen, omdat hij daartoe te luchthartig, te lichtzinnig van aard is, geen geld kan zien, waar hij overvloed heeft niet denkt aan den dag van morgen. — Dit moge voor een groot deel waar zijn, maar daarom is het nog niet uitgemaakt, dat hij *onvatbaar* is voor sparen, integendeel het bewijs is

geleverd, dat hij er wel degelijk vatbaar voor is, getuige de bloei der spaarkas te Modjowarno, door den zendeling Jellesma in het leven geroepen, getuige het hier en daar door werklieden laten staan van hun loon bij administrateurs van ondernemingen, getuige ook de levensvatbaarheid der spaarkassen voor Inlandsche ambtenaren, in enkele afdeelingen voorkomende. De hoofdreden, dat de Javaan niet spaart, is dan ook, behalve dat hij het niet geleerd heeft, dat voor hem de *gelegenheid* tot sparen niet bestaat.

Krijgt een Inlander geld in handen, voorschot op zijn arbeid, voorschot op den te verwachten oogst, zoo weet hij het veelal niet beter te gebruiken dan voor het koopen van sieraden en het geven van feesten. Bewaren kent hij niet, maar al kende hij dat, waar zou hij het doen? In zijn van een dunne bamboezen omwanding voorzien huis is het geld niet veilig voor dieven, evenmin als voor familieleden, die elken dag pogingen komen aanwenden om wat van hem los te krijgen. In *zijn* oog is daarom de wijste partij de contanten zoo spoedig mogelijk te verteeren, dat bespaart hem veel angst en last.

De wrange vruchten van zijn daad plukt hij echter al zeer spoedig, want eenige maanden later heeft hij geld noodig voor inkoop van zaadpadie of het betalen van helpers voor den koffiepluk en moet hij dan op hoogst onereuse voorwaarden geld leenen.

De Inlander is over het algemeen altijd „koerang wang" en van die eigenschap profiteeren Chineezen, Arabieren, Europeanen en ook eigen landgenooten om hun kapitaal te vermeerderen. Dat „koerang wang" zijn kan tot oorzaak hebben: lichtzinnigheid, zucht om dure feesten te geven, boven zijn stand te leven, alles te koopen, waarin hij zin heeft, maar ook *werkelijken nood*, zooals bij den landbouwer: gebrek aan zaad en fondsen noodig voor de bewerking van den grond, voor aanplant

onderhoud en pluk, in de schrale maanden gebrek aan levensonderhoud, gebrek aan middelen om den fiscus te voldoen. De landbouwer ontvangt zijn belangrijke inkomsten niet in termijnen, maar op eenmaal met den oogst van het hoofdgewas. Hij, die geen sparen kent, en daartoe geen gelegenheid heeft, is dan gul tegenover familieleden, vrienden en kennissen; valt nu zijn polo-widjo-oogst door groote droogte als anderszins, tegen, dan komt hij tekort. Dit verergert natuurlijk, wanneer hem rampen treffen, zooals ziekte, schade door brand, diefstal met de daaraan verbonden verplichting om „katrangan" te gaan zoeken, of wanneer de oogst van het hoofdgewas tengevolge van muizen- dan wel walang-sangitplaag, droogte of overstrooming, niet overvloedig geweest is, of wanneer hij nog vroegere verbintenissen heeft moeten nakomen. Ook overmatige verhuur op lange termijnen doen den landbouwer dikwijls voor een tekort staan. De ontvangen penningen heeft hij spoedig verteerd, de landrente moet betaald worden, hij moet leven. In streken, waar veel particuliere industrie voorkomt, kan hij het ontbrekende aanvullen door tegen dagloon op een onderneming te gaan werken, doch niet overal bestaat deze gelegenheid om geld te verdienen, en zelfs, waar zij voorkomt, kan de landbouwer er niet altijd van profiteeren. De bewerking zijner sawahs, die juist in de schrale maanden begint, belet hem dit voor een deel, terwijl heere-, gemeente- en kultuurdiensten vaak zijn overigen tijd in beslag nemen.

Hij is dus *verplicht* te leenen.

Heeft hij alleen gebrek aan wat zaad-padie, zoo kan hij zich veelal met succes wenden tot een zijner desa-genooten; deze leent hem dan padie, gewoonlijk onder beding van teruggave eener dubbele hoeveelheid met den aanstaanden oogst. Het verschil in prijs in December en dadelijk na den oogst in aanmerking genomen, zoo kost hem het leenen 50 pCt. aan rente voor een half

jaar. Ook kan hij op sommige plaatsen terecht bij z. g. „loemboeng miskin", padie-schuren ten behoeve van in noodverkeerenden, waartoe elke landbouwer een gedeelte van zijn oogst afstaat en waaruit padie ten geschenke wordt geven dan wel in leen op dezelfde voorwaarde als hierboven genoemd. — Deze instellingen zijn echter meer voor minvermogenden.

In gebrek aan contanten of aan padie tot eene eenigszins belangrijke hoeveelheid, kan de landbouwer alleen voorzien door de hulp aan te nemen van *woekeraars*. Een andere gelegenheid bestaat niet, ja toch, bij het pandhuis kan hij geld opnemen, maar — veel roerende goederen van eenige waarde bezit hij niet, en bovendien, de interest, dien hij daar betalen moet, heeft ook veel van woekerrente, terwijl weinig faciliteiten gegeven worden en men hem er evengoed als elders op allerlei wijzen tracht te bedriegen.

Hij leent daarom bij geldschieters, die, van zijn noodruftigen toestand door handlangers op de hoogte gebracht, hem reeds geruimen tijd onder fraaie voorspiegelingen geld als het ware hebben opgedrongen.

Eenmaal in *hun* handen, geraakt hij dieper en dieper in schuld, waaruit hij zich niet meer kan loswerken dan met verlies van het grootste deel zijner bezittingen, zooals uit het volgende valt af te leiden.

Geldschieters, in den regel Chineezen, helpen in nood verkeerende landbouwers aan contanten, onder voorwaarde, dat zij deze met eene rente van 100 à 200 pCt terug zullen ontvangen in den vorm van rijst of padie, direct na den aanstaanden oogst. Eene schuldbekentenis wordt opgemaakt, dikwijls met desahoofden of leden van het desabestuur als getuigen, en, om geen last te krijgen van het Bestuur en zeker te zijn van de terugbetaling ook zelfs bij mislukking van den oogst, wordt een verkoop van buffels gefingeerd. De landbouwer erkent de waarde genoten te hebben van den verkoop van een

of meer hem toebehoorende buffels, te leveren na den oogst. Slaagt de aanplant, dan betaalt hij de schuld af met padie, mislukt die, dan is hij zijn buffels kwijt en zijn het wijfjesbuffels, dikwijls ook de jongen, die in de tusschenperiode van contract en levering geworpen zijn.

Of hij zijn schuld met padie of met buffels delgt, bijna zeker is het, dat hij in December daaropvolgend gedwongen zal zijn nog meer te leenen dan het vorige jaar; hij staat toch nu door het voldoen van zijn schuld nog voor een grooter tekort, hij heeft gebrek aan rijst om te eten of wel aan buffels om den grond te bewerken, hij moet een span huren. En zoo wordt telken jare de schuld grooter en grooter, totdat de landbouwer ten slotte feitelijk plant en oogst voor den geldschieter, en het den schijn heeft alsof zijne sawahs dezen toebehooren en hij ze heeft gehuurd voor de helft, soms voor $^2/_3$ van den oogst.

Er wordt dus door den landbouwer uit *nood* geleend en hij vervalt er mede tot *armoede*.

In afdeelingen, zooals *Tangerang* en *Buitenzorg*, raakt hij er zelfs zijn *velden* geheel meê kwijt, hetgeen mogelijk is, omdat de Inlander daar het erfpachtsrecht op de gronden bezit (particuliere landerijen), welk recht vervreemdbaar is aan niet-Inlanders. Heeft de landbouwer daar mooie sawahs, zoo kan hij bij Chineezen gemakkelijk geleend krijgen tegen eene rente van 150 à 200 pCt. Met het slechts gedeeltelijk terugbetalen van het geleende en het op nieuw schuld maken is de geldschieter niet moeielijk, totdat de schuldenaar er diep genoeg in zit om er niet meer uit te komen. Dan vordert de Chinees opeens de geheele som met rente terug. De landbouwer, in het nauw gebracht, neemt elke transactie aan, die gewoonlijk hierin bestaat, dat hij voor de schuld, soms met iets er bij, zijn sawahs bij notarieele akte afstaat, veelal aanvankelijk met recht van wederinkoop en later voor goed. Quasie uit me-

delijden geeft de geldschieter dan dikwijls de velden ter bewerking aan den verkooper tegen afstand van de helft of van twee derde van het product, al naar gelang de sawahs beploegd worden met buffels van den ouden of met buffels van den nieuwen eigenaar. Hij doet dit, wijl hij prefereert, dat de landheer niet achter dergelijke overdrachten komt; de gronden blijven nu in de tjoeké-boeken ten name van den vorigen bezitter staan, terwijl hij door de notarieele akten zeker is van zijn recht.

Waar het Gouvernement direct belanghebbende was, n.l. als koffieplanter, had het dadelijk het nadeel van het groote kwaad, den woeker, ingezien en getracht het te bezweren door het verleenen van rentelooze voorschotten aan de koffieplantende bevolking; dit had zooveel succes, dat reeds na weinige jaren door de Regeering in het koloniaal verslag kon worden mede-gedeeld, dat de woekerhandel in de koffiestreken er mede gefnuikt was, terwijl aan vele tuinbezitters de tuinen door minnelijke schikking hadden kunnen wor-den teruggegeven.

De heer F. meende, dat het niet voldoende was voor de Regeering om alleen tegen den woeker op te treden waar zij direct belanghebbende, waar zij zelf koffieondernemer was, maar dat zij dit ook elders, waar de landbouw *in het algemeen* onder dit euvel gebukt ging, behoorde te doen, wel niet op dezelfde wijze, maar door het verschaffen aan den Inlandschen landbouw van een goedkoop crediet.

Ten einde omtrent de inrichting en de werking van zulk een crediet een goed denkbeeld te verkrijgen, toog de heer F. in zijn verloftijd naar Zwitserland

Dipindai dengan CamScanner

om daar de instellingen van dien aard te bestudeeren.

In zijne hooger genoemde lezing deelde hij het resultaat van die studiereis mede en werkte aan de hand daarvan zijn denkbeeld uit, om op Java ten behoeve van den Inlandschen landbouw *credietbanken tevens spaarkassen* op te richten. Op welke wijze deze instellingen zouden moeten werken, werd door hem uitvoerig tot in alle details aangegeven, terwijl hij de kosten berekende die aan de invoering ervan zouden verbonden zijn.

Daar het brengen van verbetering in den treurigen toestand, waarin het hoofdbedrijf der bevolking, de landbouw, tengevolge van den woeker verkeerde, *dringend noodzakelijk* was, beval de heer F. warm aan: te *beginnen* met het oprichten van landbouwcredietbanken van *Staatswege*. Er moest *spoedig* gehandeld worden om verder verval, verdere inzinking te voorkomen en daarom kon, naar zijne meening, niet gewacht worden op het particulier initiatief, evenmin als op het zich vormen van vereenigingen op coöperatieven grondslag, dat duurde te lang, daartoe was geen tijd. Naar het volmaakte behoefde niet dadelijk gestreefd te worden, dat zou op den duur vanzelf wel komen. Waar de Staat in diens eigen belang bij de koffiecultuur tegen den woeker geageerd had, had hij zulks ook voorbijgezien en was dadelijk zelf handelend opgetreden. Geen enkele reden bestond er om nu anders te doen.

Hoeveel belangstelling de lezing van den heer F. over het Inlandsch landbouwcrediet zoowel in als buiten de Kamers ook had verwekt en hoe vrij algemeen

de overtuiging was gevestigd geworden, dat het tehulp komen van den Inlandschen landbouw op de door hem aangegeven wijze urgent was, ter releveering van de zoo achteruitgaande welvaart van den Javaan, scheen de zaak voor de Regeering te nieuw te zijn om daarin zoo maar ineens door te tasten. Er werd tenminste van overheidswege niets gedaan. Noch de pogingen van den heer F. bij den Minister van Koloniën aangewend, noch die van Kamerleden, o. a. den heer van Vlijmen, hadden eenig succes.

Laatstgenoemde echter, gedachtig aan het „frappez, frappez toujours", kwam er telkens op terug, totdat hij eindelijk vóór circa vier jaren (1900) de voldoening mocht smaken, juist toen de heer F. in een brochure, getiteld: „Verhooging van volkswelvaart op Java", opnieuw de aandacht op de landbouwcredietbanken had gevestigd, dat minister Cremer zich bereid verklaarde c. q. met het denkeeld van den heer F. een proef te nemen.

Als gevolg hiervan werd op Java een ambtenaar in commissie gesteld om — een proef te nemen, zou men denken — doch neen, dat zou te voortvarend geweest zijn, al bestond er voor voortvarendheid meer dan gegronde reden — om een onderzoek in te stellen naar hetgeen met betrekking tot de oprichting van landbouwcredietbanken op en buiten Java kon worden gedaan, al of niet met directen, maar zoo min mogelijk geldelijken steun der Regeering.

Door deze laatste zinsnede ontstond bij velen het vermoeden dat de Regeering den landbouw wel te hulp wilde komen, doch dat die hulp haar zoo weinig

mogelijk moest kosten, dus dat het onderzoek niet in de richting van *Staats*landbouwcredietbanken mocht zijn. De heer F. had trouwens hieromtrent reeds zekerheid gekregen, zooals hij in een lezing, in Mei van dit jaar te Haarlem in het Koloniaal Museum over de koffiecultuur gehouden, mededeelde.

Een resident was in het begin van 1900 op audientie geweest bij den tegenwoordigen Gouverneur-Generaal, ten einde vergunning te vragen om in zijn gewest een proef te nemen met de oprichting van een *Staats*landbouwcredietbank volgens de methode door den heer F. aangegeven. Hij kreeg echter tot bescheid dat Zijne Excellentie daarvan niets wilde weten; Staatsbanken zouden te veel geld kosten.

Hierdoor werd het ook duidelijk waarom de heer F. niet de ambtenaar was, die voor het onderzoek betreffende de oprichting van landbouwcredietbanken in commissie benoemd werd.

Nadat het onderzoek een drietal jaren aan den gang was, kon de minister bij de behandeling der vorige Indische begrooting in de Tweede Kamer mededeelen, dat in elf van de negen en tachtig afdeelingen landbouwcredietbanken met kapitaal van particuliere zijde waren opgericht en dat de resident van Cheribon gemachtigd was om een proef te nemen met de oprichting van een *Staats*landbouwcredietbank, terwijl de mededeeling van den minister bij *deze* begrooting, dat met den Gouverneur-Generaal is overlegd: „*bespoediging* van een goed credietwezen ten einde verderen achteruitgang tegen te gaan om in de toekomst tot verbetering van den economischen toestand te komen",

ongetwijfeld wijst op uitbreiding van die proef voor andere gewesten [1]).

De Regeering schijnt derhalve te hebben ingezien en ondervonden, dat het wachten op kapitaal van particuliere zijde te lang duurt. De praktijk heeft dus den heer F. gelijk gegeven.

Had de Regeering van den beginne af naar zijn raad geluisterd, dan was de Inlandsche bevolking thans reeds jarenlang in het bezit geweest van een goedkoop crediet, waarnaar zij reeds zoo lang snakt, *en was de achteruitgang van den economischen toestand reeds geruimen tijd voor een groot deel gestuit geworden.*

Ook de koffiecultuur in de gewesten waar het gouvernementsmonopolie is opgeheven zou voor de bevolking zijn behouden gebleven. Zooals de heer F. aantoonde in een brochure „Vervanging van de gedwongen koffieteelt door een vrije volkskoffiecultuur (Februari 1901), behoeft aan een vrije volkskoffiecultuur nog niet gewanhoopt te worden, mits der bevolking geleerd worde, hetgeen tot nog toe bij het intrekken van cultuur en monopolie in een gewest is verzuimd, dat het koffieplanten voor haar goede winsten kan afwerpen, waaromtrent zij, althans in de laatste tientallen van jaren, juist het tegendeel heeft ondervonden. Zij moet dus nog tot dit begrip gebracht worden en dat kan, door in een gewest, waar het Gouvernement de dwangcultuur wil opheffen, de verplichte levering in te trekken met gelijktijdige invoering van een *goedkoop crediet* en er de *gedwongen* cultuur

---

[1]) Uit de Memorie van Antwoord blijkt dat dit zoo is.

nog eenige jaren te handhaven, totdat de bevolking heeft *ondervonden*, dat de koffie haar voordeel kan aanbrengen. En ten aanzien van dit laatste kan geen twijfel bestaan, omdat, al zijn de prijzen ook laag, een Inlander eer met de koffie verdienen kan dan een Europeaan.

In zijne lezing over „de afschaffing van pachten" zette de heer F. uiteen hoe het onderzoek naar den economischen toestand der vreemde Oosterlingen had geleerd, dat de Inlandsche bevolking op Java door de Chineesche pachters werd geëxploiteerd en dat het daarom wenschelijk was de pachten af te schaffen en te vervangen door directe collecte of door eigen beheer van den Staat. Tot de pachten, die naast de opiumpacht het meeste nadeel aan de Inlandsche bevolking toebrachten, rekende hij de *slachtpacht* en de *pandhuispacht*.

Alhoewel reeds ruim twintig jaar lang de *slachtpacht* in de Preangerregentschappen was afgeschaft en vervangen door eene belasting en de resultaten gunstig waren, bleef de Regeering aarzelen die conversie voor overig Java te bewerkstelligen. De financieele specialiteiten in den Raad van Ned.-Indië, zooals de heeren Sprenger van Eyk en Rovers, hadden er zich steeds tegen verklaard; met de pacht wist men zeker wat men kreeg, terwijl met eene belasting de groote kans bestond dat de schatkist erbij zou verliezen; men kon dit bezwaarlijk vooruit berekenen, werd gemeend.

De heer F. was het hiermede niet eens. Hij ging

na hoeveel beesten er in een jaar op Java werden geslacht, hoeveel gerechtigheid daarvoor was betaald geworden, welke de kosten zouden zijn voor de Regeering bij directe collecte met eene contrôle op het slachten, niet gebrekkiger dan bij de pacht, en kwam tot de slotsom, dat het Gouvernement met eene belasting belangrijk meer inkomsten zou trekken.

Het was 't ei van Columbus, eenvoudig, maar sprekend, waartegen vertoogen van financieele specialiteiten niets vermochten.

De slachtpacht werd dan ook eenige jaren later op geheel Java en Madoera afgeschaft.

Ten opzichte der *pandhuispacht* waren door het onderzoek talrijke malversaties, oplichterijen en knoeierijen van de pachters ten nadeele van de Inlandsche bevolking aan het licht gekomen. Om daaraan een einde te maken was, naar de heer F. meende, maar één middel — in eigen beheerneming door het Gouvernement. Dat, en hoe, zulks geschieden kon, zette hij uiteen, terwijl hij voorstelde een proef met gouvernementsexploitatie in de residentie Madoera te nemen, waarvan hij de kosten berekende.

Gouverneur-Generaal *van der Wijck* wilde hier echter niets van weten en liet zich uit niet te kunnen begrijpen dat de heer F. zoo iets voorstelde. De Regeering, meende Z. E., kon toch moeilijk eene belasting op de armoede gaan heffen, oude versleten sarongs en andere kleedingstukken in ontvangst nemen en later verkoopen; dit zou toch beneden Hare waardigheid zijn. Van deze meening liet de Gouverneur-Generaal zich niet afbrengen, ook niet toen door den heer F. werd opgemerkt dat,

waar de Regeering hetzelfde *indirect* deed door tusschenkomst van handlangers (de pachters), zij het even goed *direct* kon doen; uit een moraliteitsoogpunt was hier geen verschil; bovendien, de Regeering verkoopt wel opium, hetgeen toch zeker niet waardiger is, en, waar groote Europeesche staten zich niet schamen om zelf in het belang der bevolking banken van leening in beheer te nemen, konden wij dat ook wel doen.

Verschillende Kamerleden, die het rapport van den heer F. hadden gelezen en van zijn voordrachten hadden kennis genomen, spraken echter bij herhaling hun verlangen uit, dat de afschaffing der pandhuispacht ter hand zou worden genomen, totdat minister *Cremer*, toen de heer *van der Wijck* als Gouverneur-Generaal was afgetreden, voor dat verlangen zwichtte en een proef liet nemen met een pandhuis in eigen beheer van het Bestuur, welke proef als geslaagd kan worden beschouwd, daar zij thans is uitgebreid over alle pandhuizen in de *Preangerregentschappen*, waarmêe bewezen is, dat ook ten aanzien der afschaffing van de pandhuispacht de heer F. het bij 't rechte eind heeft gehad en het alweêr in het belang der Inlandsche bevolking zou zijn geweest indien de Regeering al dadelijk zijn advies had gevolgd.

In zijne lezing over afschaffing der pachten wees de heer F. op een *groot gevaar*. Het directe gevolg van de afschaffing van pachten, zooals die van het opium, de slacht- en pandhuizen, zal, zeide hij, zijn, dat duizenden Chineezen, daarmede zonder middel van bestaan komende, zich zullen werpen op den kleinhandel en de exploitatie van den Inlander. De kleinhandel behoort echter, zoo toonde

hij aan, in handen te blijven dan wel te komen van den Javaan, terwijl verdere exploitatie van hem in zijn belang en in dat van den Staat met kracht moet worden tegengegaan. Tegelijkertijd echter behoort het Gouvernement zijn Chineesche onderdanen voor *pauperisme* te behoeden.

Om dit tweeledig doel te bereiken, wilde de heer F. de Chineezen zooveel mogelijk weren uit die desa's waar zij niet direct in het belang van den landbouw noodig zijn, en den aanvoer van niets bezittende Vreemde Oosterlingen beperken en onder scherpe contrôle stellen.

Op welke wijze dit door wijziging van de voorschriften op de toelating en vestiging van Vreemde Oosterlingen en op hunne beweging in de binnenlanden zou kunnen geschieden, gaf hij uitvoerig aan.

De gedachtengang was, dunkt mij, nog al logisch: Schaf je in het belang van den Inlander de pachten af, zorg dan tegelijkertijd dat hij aan den anderen kant daarmede niet weder benadeeld wordt. Het Chineesche proletariaat breidt ge er mede uit, zorg bij tijds dat dit zijn levensonderhoud niet kan zoeken door exploiteering van de Inlandsche bevolking of door die bevolking haar middel van bestaan te ontnemen. Werp een dam op tegen de invasie van onbemiddelde Vreemde Oosterlingen van buiten, opdat het door de afschaffing der pachten in 't leven geroepen Chineesche proletariaat niet noodeloos worde uitgebreid.

De Regeering heeft dien gedachtengang niet gevolgd. Zij schafte wel de pachten af, doch aan het onvermijdelijke, dat daarop noodzakelijk had moeten volgen, werd

tot heden, bijna *tien* jaren nadat de heer F. er op wees, niets gedaan.

En dan meent men er zich nog over te moeten verwonderen, dat de welvaart van den Inlander op Java in den laatsten tijd zoo hard is achteruitgegaan!

In aansluiting aan beide bovengenoemde lezingen, hield de heer F. in November 1897 nog een voordracht over *heerendiensten*, ten einde er opnieuw op aan te dringen, dat het excedent van het hoofdgeld in zijn geheel zou worden besteed ten voordeele van het gewest waar het was opgebracht en niet, in strijd met de vroeger namens de Regeering der bevolking gedane belofte, in een algemeene kas gedaan, waaruit voor allerlei doeleinden werd geput.

Tevens drong hij aan op verdere afschaffing van heerendiensten en gaf hij een antwoord op de vraag gesteld in de Memorie van Antwoord op het voorloopig verslag der Indische begrooting voor 1897: „of niet met „grond mocht worden verwacht, dat met de voort- „durende stijging van het hoofdgeld gaandeweg de „heerendiensten zonder verhooging van het equivalent „zullen zijn af te schaffen."

In deze vraag schuilde naar de meening van den heer F. een gevaar, n.l. dat de kwestie der afschaffing van heerendiensten er mede als opgelost zou worden beschouwd, denkende men: voor afschaffing behoeft niets meer gedaan te worden, met de voortdurende stijging van het hoofdgeld verdwijnen de heerendiensten van zelf, terwijl in *dien* zin de vraag niet anders dan *ontkennend* kon beantwoord worden,

zooals hij, middels eene berekening, duidelijk aantoonde. Eerst toch na ongeveer *zestig* jaar zou het desideratum kunnen worden bereikt, en dan nog alleen, indien werd aangenomen, dat de eischen voor den arbeid aan de heerendienstwerken onveranderd blijven, hetgeen natuurlijk niet het geval kan zijn, want met de uitbreiding der particuliere industrie b.v. vermeerdert het aantal wegen en wordt het onderhoud er van beduidend verzwaard, zoodat de raming van kosten voor de uitvoering in vrijen arbeid telkens stijgt.

Hoe duidelijk dit betoog ook was, er werd niet naar geluisterd. Met het stellen van bedoelde vraag was de kwestie der heerendiensten echter vooreerst van de baan en dat was misschien wel de bedoeling.

De uitkomst evenwel gaf den heer F. wederom gelijk, want in de memorie van toelichting op de Indische begrooting voor 1902 zeide de minister:

„Nu voldoende gebleken is, dat voorshands niet te „rekenen is op afschaffing van heerendiensten door „middel van verhooging van het hoofdgeld en die af„schaffing door hoogere opbrengst van het hoofdgeld „als gevolg van toeneming der bevolking slechts „langzame vorderingen maakt, is het wenschelijk een „stap te doen om met steun van de schatkist tot „afschaffing aanvankelijk van de meest drukkende „heerendiensten op Java en Madoera te geraken."

Tegelijkertijd met de heerendiensten waren ook de *gemeentelijke diensten* (desadiensten) geregeld geworden. Had de regeling van eerstgenoemde diensten bij ordonnantie plaats gevonden, bij die van laatstgenoemde

had de Regeering niet zoover willen gaan. Zij had gemeend, dat het voldoende was die regelingen door de residenten te doen vaststellen. De vrees voor bemoeiing met de huishoudelijke aangelegenheden van de desa zat er toen nog te veel in om de Regeering zelve te doen ingrijpen.

De noodzakelijkheid tot dit laatste was den heer F. echter gebleken. Hij had ondervonden dat er ambtenaren zijn, die aan regelingen van Regeeringswege grooter beteekenis toekennen dan aan die van residenten en voor de nauwkeurige opvolging en nakoming van de eerste beter zorg dragen dan voor de laatste, ja de controleering der laatste na verloop van tijd zelfs nalaten. Alleen aanhoudend scherp toezicht van uit *Batavia* door inspecteerende ambtenaren kon naar zijne meening dat euvel voorkomen. Daar hij zelf de handen te vol had met het onderzoek naar den economischen toestand der Vreemde Oosterlingen, hetwelk hem was opgedragen nadat het eigenlijke onderzoek naar de verplichte diensten der Inlandsche bevolking was afgeloopen, deed hij het verzoek om eenige controleurs aan hem toe te voegen om de nieuw ingevoerde regelingen te kunnen blijven controleeren. De toenmalige directeur van het Binnenlandsch Bestuur was hier echter uit principe tegen en de Regeering ging met dezen hoofdambtenaar mede.

Na afloop van het onderzoek ging de heer F. met buitenlandsch verlof en bleven de desaregelingen geruimen tijd zonder bijzondere contrôleering.

Over verwaarloozing dier regelingen werd daarop van verschillende zijden in dagbladen zoowel als elders,

geklaagd en weldra konden zij in menige streek een wassen neus genoemd worden.

Het slot van de geschiedenis was dat in 1902 opnieuw een onderzoek naar den omvang der gemeentediensten moest worden ingesteld. De zaak was verloopen, niet bijgehouden, omdat de Regeering het advies van den heer F. in den wind had geslagen. Niet alleen was dit te betreuren om de moeite en kosten aan dit gedeelte van het onderzoek naar de verplichte diensten der Inlandsche bevolking besteed, maar vooral *wijl een groot deel der bevolking daardoor verstoken was gebleven van de voordeelen, welke deze regelingen voor haar aanbrachten.* [1])

Met het optreden in 1899 van Gouverneur-Generaal *Rooseboom* meende de heer F. het oogenblik gekomen om opnieuw de belangen der Inlandsche bevolking bij de Regeering voor te brengen en Haar aandacht te vestigen op de meer en meer achteruitgaande welvaart en op de urgentie om de hiervoren genoemde door hem voorgestane maatregelen te nemen, teneinde dien achteruitgang te keeren en den economischen toestand te verbeteren. In een gedrukte nota (niet in den handel) getiteld „*Verbetering van den economischen toestand der Inlandsche bevolking op Java en Madoera,*" die hij den Gouverneur Generaal dadelijk na diens optreden aanbood, zette hij zijn gevoelen uiteen, daarbij erop wijzende, *dat het nu meer dan tijd werd, dat verbetering*

[1]) Zie: „het bevolen onderzoek voor den omvang der gemeentelijke diensten op Java en Madoera" door F. Fokkens, uitgegeven bij M. M. Couvée te 's-Gravenhage, 1902.

van den economischen toestand in de eerste plaats als Regeeringszaak zou worden aangemerkt, als hoedanig zij reeds lang genoeg was terzijde geschoven.

Veel resultaat heeft de heer F. van deze nota niet mogen zien. De Gouverneur-Generaal sprak hem er nimmer over, en het scheen zelfs, dat de indiening hem werd euvel geduid.

Hoe weinig op zijn welgemeenden in het belang der bevolking in 1899 gegeven raad door den landvoogd is acht geslagen, is thans gebleken bij de behandeling der Indische begrooting voor 1904.

Nederland had zich in Februari van dit jaar bereid verklaard *Indië* met een renteloos voorschot van dertig millioen te hulp te komen ten einde daarmede den economischen achteruitgang der Inlandsche bevolking te keeren, doch in *Indië* was men tot op heden *niet klaar*, was de Regeering daar *tot op heden niet in staat* een behoorlijk plan over te leggen, aangevende op welke wijze en voor welke te nemen maatregelen ter bezwering van den economischen nood dat geld zou kunnen besteed worden.

Ook de wijze waarop door Gouverneur-Generaal *Rooseboom* uitvoering is gegeven aan den in September 1901 uitgesproken Koninklijken last, om een onderzoek in te stellen naar den economischen toestand der Inlandsche bevolking op Java en Madoera, doet zien hoe de landvoogd den raad van den heer F. in den wind heeft geslagen.

Eerst *twaalf maanden* nadat door Hare Majesteit de Koningin dat onderzoek was aangekondigd, benoemde de Gouverneur-Generaal een hoofdcommissie om een

leiddraad samen te stellen, aan de hand waarvan later andere commissies de onderzoekingen zouden houden, en *nog twaalf maanden* verliepen er vóórdat in de Tweede Kamer der Staten-Generaal door den Minister-President kon worden medegedeeld, dat de *leiddraad* er thans was, zoodat nu met het in 1901 bevolen onderzoek kon *begonnen* worden.

In *Nederland* teruggekomen (1902) was het eerste werk van den heer F. in eene lezing in het Indische Genootschap, getiteld: „*Onze naaste plicht ten aanzien van de Inlandsche bevolking op Java en daarbuiten*" te wijzen op de *dringende* noodzakelijkheid om Indië geldelijk te steunen, ten einde de sterk achteruitgegane volkswelvaart op Java te kunnen releveeren en onzen tot nog toe schromelijk verwaarloosden plicht op de Buitenbezittingen te kunnen nakomen, bestaande in het ontwikkelen en beschaven, en het maken van een einde aan slavernij, slavenhandel en menschenroof, die er nog altijd voorkomen, niettegenstaande het Regeeringsreglement zegt, dat in 1860 de slavernij in geheel Nederlandsch-Indië zal zijn afgeschaft.

Hij beval daartoe aan „een leening, geheel, ook wat „de betaling der rente aangaat, ten laste van het „Moederland, *uitsluitend* tot dekking der uitgaven voor „het nemen van maatregelen om de welvaart der „Inlandsche bevolking op *Java* te releveeren en om op „de *Buitenbezittingen* tot afschaffing der slavernij en „tot ontwikkeling en beschaving van achterlijke streken „te geraken".

Ook maande hij in eene lezing in „Moederland en

Koloniën" over „*Decentralisatie van het bestuur in N.-I.*" tot voorzichtigheid aan in het belang der Inlandsche bevolking bij de gewenschte invoering van den nieuwen maatregel. Waar aan de Gewestelijke en Plaatselijke Raden vergunning zal worden verleend om heffingen te doen, zullen deze voornamelijk komen te drukken op de Inlandsche bevolking, en, daar de bevolking in verband met den treurigen economischen toestand in vele streken thans reeds te zwaar belast is, zal het zaak zijn daarbij de grootste behoedzaamheid in acht te nemen. Wijl een instelling als die der Raden voor Indië een nieuwigheid is, waarvan wij weinig afweten, adviseerde de heer F. om het goede voorbeeld te volgen, hetwelk de invoering der opiumregie gegeven heeft, en in naburige Koloniën, zooals *Britsch-Indië* en *Cochin-China*, waar die instelling bestaat, te gaan kijken hoe zij werkt en te overwegen in hoever zij op *Java* zou kunnen worden overgeplant.

Mede meende hij, dat bij de invoering van den nieuwen maatregel, die zoo in 't bijzonder het Binnenlandsch Bestuur en de Inlandsche huishouding raakt en welker welslagen grootendeels afhankelijk zal zijn van de energie en den ijver van het corps ambtenaren van het Binnenlandsch Bestuur, de Regeering alles in het werk moest stellen om het tengevolge van de slechte promotie vrij wel uitgedoofde „feu sacré" bij de controleurs er weder in te brengen, waartoe hij de middelen aangaf, iets wat hij van oneindig meer belang achtte dan de zorg voor een betere opleiding. De best opgeleide ambtenaren zullen toch door de slechte promotie hunne uitmuntendheid spoedig verliezen, zoodat men daarmede niet verder zal komen.

Beide deze raadgevingen zijn door de Regeering *niet* gevolgd. Zij vond een onderzoek bij onze naburen niet noodig en verwachtte voor de verbetering van het gehalte der ambtenaren van het Binnenlandsch Bestuur alleen heil in een betere opleiding, en meende zelfs de invoering der decentralisatiewet niet te moeten toevertrouwen aan een Binnenlandsch Bestuur'sman, hetgeen voor de hand lag omdat de decentralisatie zoo diep grijpt in het Inlandsch Bestuur en in de Inlandsche huishouding, maar aan een Secretarie-ambtenaar, later directeur van onderwijs, die ten aanzien dier noodzakelijke kennis slechts met de *theorie* vertrouwd is.

De toekomst zal leeren of de heer F. ook in deze zaak niet weder gelijk gehad heeft.

Uit het voorafgaande blijkt, dunkt mij, duidelijk, dat de Indische hoofdambtenaar *F. Fokkens* steeds een *juisten* blik gehad heeft op hetgeen in de laatste tien jaren voor Indië noodig is geweest, en de hypothese is zeker niet te gewaagd, dat, *waren zijne adviezen bijtijds gevolgd, wij thans niet voor zulk een treurigen economischen toestand der Inlandsche bevolking op Java zouden staan, als helaas het geval is.*

In het oog van hen, die van rustige rust houden en niet gaarne opgeschrikt worden door het wijzen op ongunstige toestanden, zich gaarne vleien met de optimistische beschouwing dat het wel niet zoo erg zal zijn, dat alles wel weêr vanzelf zal terecht komen, moge de heer

Fokkens een *lastig* man zijn, in het oog van hen, die hart hebben voor *Indië* en zijne bevolking, en begrijpen, dat Indië de kurk is, waarop Neerland's plaatsneming in de rij der Mogendheden uitsluitend drijft, is hij ongetwijfeld, vooral de tegenwoordige omstandigheden in aanmerking genomen, voor Indië (en dus ook voor het Moederland) een man van *groote beteekenis*.

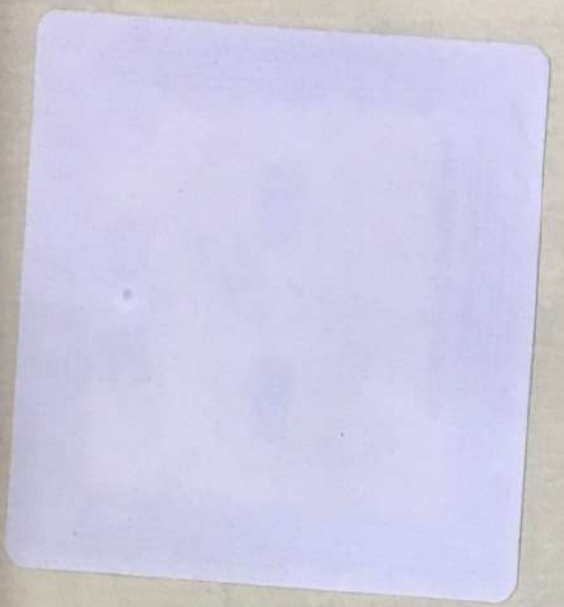

SUPRIYADI
TGL: 21/7/7
PARAF: .....

Dipindai dengan CamScanner

Dipindai dengan CamScanner